

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ

Мельник О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ

На підставі аналізу норм чинного законодавства проведено дослідження кримінально-процесуального, криміналістичного та морально-етичного аспектів даної слідчої дії.

Ключові слова: слідча дія, зняття інформації з каналів зв'язку, кримінально-процесуальні засади провадження.

На основе анализа норм действующего законодательства проведено исследование уголовно-процессуального, криминалистического и морально-этического аспектов данного следственного действия.

Ключевые слова: следственное действие, снятие информации, из каналов связи, криминально-процесуальные принципы осуществления.

On the basis of the analysis of norms of the criminal – remedial legislation, a theoretical material, research criminal – remedial, criminalistics, moral-ethical aspects of the given investigatory action is lead.

Keywords: investigation action, removal of information, from ductings of connection, kriminal-procesual principles of realization.

В умовах високого динамізму соціальних перетворень набуває аксіологічного значення ратифікація Україною 17 липня 1997 року Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Цим було започатковано новий етап у діяльності вітчизняних правотворчих і правозастосовних органів. Таке рішення держави є підтвердженням того, що новий підхід у галузі прав людини, закріплений у Конституції України має бути незворотнім і остаточним.

Саме сьогодні як ніколи виникла потреба переглянути етичні засади провадження досудового розслідування, оскільки незабаром буде прийнято новий Кримінально-процесуальний кодекс, а також відповідно до ст.9 Конституції України Конвенція стала частиною національного законодавства.

З огляду на це, обране для дослідження коло питань є вельми актуальним, оскільки зачіпає найбільш болючі сторони людського існування – право на повагу до приватного життя.

Зазначене право є одним з небагатьох прав людини, які не мають точного визначення. Відомий професор Д. Янг зазначив, що «приватне життя, як слон – воно швидше впізнається, ніж описується». Виникнення самої концепції приватного життя приписується Л. Брендісу, який згодом став суддею Верховного Суду США. У 1890 році в своїй статті майбутній суддя визначив, що ця концепція означає право людини «бути залишеним поза увагою інших»[4, с.345].

Як зазначає С. Шевчук, спираючись на праці відомого американського професора Д. Річардса, «моральне підґрунтя права на повагу до приватного життя визначає набагато більше ніж право на інформаційну приватність. Це зв'язки між приватними інтересами та інтересами вищого порядку, захищеними правом на свободу совісті.

Обсяг приватної сфери включає ті суто особистісні відносини та діяльність, природна

моральна незалежність яких вимагає особливого захисту від шкідливого втручання з боку інших. Особистісні відносини – які дають початок любові, вірності, дружбі як організаційних мотивів самовизначення постійних цінностей життя, - є визначальною основою моральної незалежності. Захист від шкідливого втручання ззовні розвиває такі суто інтимні особистісні основи, повноту емоціонального життя, інтелекту та самоповагу, що будуються на власному розвитку моральної сили вільної людини»[4, с.348].

Безумовно, це ствердження є яскравим вираженням позиції пріоритету моральних цінностей будь-якого суспільства. З огляду на це, в кримінальному процесі України значної уваги приділено тій діяльності, яка знаходиться під постійною увагою правозахисників. Під такою діяльністю розуміється провадження слідчих дій, зокрема, проведення в порядку ст.187 КПК України зняття інформації з каналів зв'язку.

Зазначеній проблемі присвячені дослідження українських та зарубіжних криміналістів і процесуалістів, до яких слід віднести праці О.Я. Баєва, Ю.В. Гавриліна, Є.Д. Лук'янчикова, В.О. Коновалової, Д.Б. Сергєєвої та інших.

Метою розробки наукової статті є розвиток наукових положень, що стосуються кримінально-процесуальних і криміналістичних засад зняття інформації з каналів зв'язку.

Як зазначає Д.Б. Сергєєва, зняття інформації з каналів зв'язку являє собою здійснення у встановленому законом порядку конспіративної фіксації розмов та іншої інформації, що передається каналами зв'язку, шляхом звукозапису та іншими засобами з метою одержання даних про вчинений злочин, та інших даних, які мають доказове значення [2, с. 6].

Під достатніми даними для проведення, наприклад, прослуховування розуміється отримання відомостей, які містяться в показаннях свідків,

потерпілих, обвинувачених, заявах громадян, а також дані, отримані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів. При цьому слідчий приходить до обґрунтованого висновку, що іншим способом одержати дані про викриття винних у вчиненні злочинів на той час неможливо. Безумовно, така приписка є суттєвою умовою та свідчить про моральність у виборі провадження даної дії.

Якщо ж говорити про з'ясування характеристики права на повагу до приватного життя в частині зняття інформації з каналів зв'язку, то серед основних складових права на повагу до приватного життя є комунікативна.

Незважаючи на те, що вивчення проблем комунікації започатковано ще за часів Платона, поняття «комунікативний процес» як науковий термін і галузь дослідження своїм другим народженням зобов'язане ХХ ст. Цей термін на даний час є таким, що використовується багатьма соціальними, біологічними, технічними науками тощо.

У той же час поняття «комунікативного процесу» у кримінальному процесі є малодослідженим і особливого значення він набуває в світлі прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України. Доцільність дослідження визначається змінами, які вже сьогодні відбуваються в соціально-економічному і політичному житті держави.

Так, на нашу думку, доречним є висвітлення думки щодо так званої «внутрішньої комунікації» учасників комунікативного процесу. Очевидно, що в будь-якій людській діяльності є комунікація спілкування людини самої з собою (роздуми). Мається на увазі своєрідна, свідомо форма комунікації. І ми можемо говорити про цілеспрямованість і функціональність комунікаційного акту в діяльності, наприклад, судді чи суб'єкта досудового розслідування. Саме вони, спираючись в тому числі на внутрішні роздуми, приймають рішення про «вторгнення» в приватне життя, коли призначають провадження зняття інформації з каналів зв'язку.

Отже, варто було б вести мову про розмежування комунікативного процесу в кримінальному судочинстві на два види: зовнішній та внутрішній.

І зрозумілим є зміст ст.8 Європейської конвенції про те, що органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права (права на повагу до приватного життя) інакше, ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві і в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Більше того, така дія, у разі коли метою виступає запобігання злочину, може бути застосована і до порушення кримінальної справи.

Відповідно до ст. 187 КПК України зняття інформації з каналів зв'язку реалізується в режимі, що забезпечує нерозголошення даних досудового слідства або оперативно-розшукової діяльності.

Як зазначають вчені, дана дія є оперативно-розшуковим заходом, який здійснюється на підставі рішення суду з використанням спеціальних технічних засобів і спрямований на негласний контроль і фіксацію відкритої інформації, що передається особами, які становлять оперативний інтерес, каналами зв'язку [3, с. 359].

Найрозповсюдженішим видом зняття інформації з каналів зв'язку є прослуховування телефонних розмов. Даний захід передбачає контроль переговорів обох абонентів за допомогою підключення або сканування радіоканалу. У випадку, якщо прослуховуванню підлягає лише один з абонентів, у тому числі з використанням технічних засобів, без підключення у мережу зв'язку, то такий захід є різновидом електронного спостереження.

Об'єктом прослуховування можуть бути лише переговори, що ведуться з телефонів конкретних осіб або з телефонів, що перебувають у певній адресі, де перебуває (постійно чи тимчасово) чи куди може телефонувати особа, що цікавить спостережників. Будь-які інші особи не можуть біти піддані прослуховуванню.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи мають право контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштової відправлення.

Контроль телеграфно-поштових відправлень – це оперативно-розшуковий захід, який провадиться на підставі судового рішення і полягає в негласному відборі і вивченні поштових відправлень, телеграфної, телефаксної, телефонограмної кореспонденції з метою одержання інформації, що представляє інтерес для вирішення завдань ОРД, в установі (підприємстві) відправлення й прийому кореспонденції [3, с. 350].

Контроль телеграфно-поштових відправлень може носити разовий або тривалий характер. Довготривалий контроль за поштовими і телеграфними відправленнями застосовується тоді, коли відсутня предметна інформація щодо змісту поштових відправлень, коли оперативний співробітник очікує, що таке надходження може бути в будь-який час, коли поштові відправлення постійно містять необхідну інформацію.

Відповідно до ст. 187 КПК України арешт накладений на кореспонденцію скасовується, а зняття інформації з каналів зв'язку припиняється після закінчення терміну, встановленого для виконання цих слідчих дій постановою судді. Слідчий скасовує арешт, накладений на кореспонденцію, або припиняє зняття інформації з каналів зв'язку, коли у здійсненні цих заходів відпадає необхідність, при закритті кримінальної справи або при передачі її прокуророві [1, с.115-116].

Так, на нашу думку, законодавцю бажано було б розширити ст. 187 КПК України нормою щодо необхідності після зняття спостереження інформувати особу, яка була об'єктом спостережен-

ня, про те, що, наприклад, її телефон було прослуховано. Таким чином, в будь-якому випадку такий захід буде носити передусім профілактичний характер, а правила моралі будуть носити більш виражений характер.

На нашу думку, з позиції моралі є необхідним визначення категорій злочинів, по яким може засто-

совуватися дана слідча дія. Законодавець Російської Федерації впровадив норму, відповідно до якої контроль і запис переговорів допускається лише під час розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину. Видається, така пропозиція може бути прийнятною і на теренах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. Станом на 30 серпня 2011 р.: К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 264с.
2. Сергєєва Д.Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади: автореферат на здобуття наукового ступеня к.ю.н. за спеціальністю 12.00.09. – К., 2008. – 16с.
3. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под. ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. – М.: ИНФРА – М, 2006. – 832с.
4. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. К.: Реферат, 2007. – 848с.